

Grossmann Edit

Nagyenyeden születtem, 1922-ben, Rájzele, úgy hívtak zsidóul.

Egy vallásos, ortodox [zsidó] család voltunk. Anyukám [Grosz Eszter, született Klein] is nagyon vallásos volt, apukám [Grosz Herman] is. A szüleim nagyon jó lelkű emberek voltak, nagyon korrektek, nagyon becsületesek, és úgy tanítottak minket is. Olyasmi nem volt, hogy ne legyen becsület. Apu mindig azt mondta, hogy az embernek csak egy dolog van az életben, a becsülete. Neveltek a zsidóságra minket nagyon, hogy nem szabad férjhez menni, csak egy zsidóhoz.

Mai napig is ortodoxok vagyunk, mai napig. Az én családom [a lányomé] Izraelben még mindig nagyon tartja a vallást. A testvérem [Jakabovits Miriam, született Grossmann] is nagyon tartotta, aztán azok túlzottan vallásosak voltak. Én is tartottam a kóserséget, miután férjhez mentem. És sokszor visszagondolok, tán jobb érzés volt. Valahogy azt tudtuk, hogy az a péntek este, az a szombati nap, az valami volt, valami volt. Ma nincs semmi. Miután megszülettek a gyerekek, még azután is vagy tíz évet tartottam a kóser háztartást. És vágtam a sakternél a majorságot, ameddig volt sakterünk, mindig a sakternél vágattam. Aztán meghalt a sakter, és gátá [kész, vége (román)] volt. Utána még küldtem be Kolozsvárra, hogy vágják, 1970-ig körülbelül. Nem vágtam addig majorságot itthon, mert nem szerettem, irtóztam. De rendes kóser háztartást vezettem, tejesem volt külön, és húsosom volt külön, mindamellelt, hogy a férjemnek már más elvei voltak.

Ma már nem tartom [a kóserséget], mert nem tarthatnám. Ma nincs kóser hús Désen. De az, hogy a húst ki kellett előbb áztatni, és besózni, kikóserolni, ez mind nagyon jó, mert kiveszi a vért. És nekünk a zsidó vallásban az törvény, hogy nem eszünk vért. Én is besózom a húst, ha veszek. Most is szoktam csinálni halkocsnyát, nagyon szeretem. Zöldséggel van, de nagyon finom. A halnak a fejéből csinálják, és muszáj legyen melléje még egy egész hal is. Nekem összeszedik a fejet, elteszik a fagyasztóba, a mélyhűtőbe. A menyemnek a lánya, Juliana, szokta eltenni nekem a fejet,

elküldi, és én megcsinálom magamnak. A hal fejéből kivesszük azt a keserűséget [ún. keserűcsont], ami a fülénél van, de egyben kell a fejet beletenni, mert az adja meg a kocsonyásságot. Előbb megfőzöm kicsit a zöldséget, mikor félig meg van főve, beteszem abba a lébe a két-három darab halat és két-három fejet. Kell egy kicsi cukor is, nálunk a zsidó konyhán cukrosan van az étel – a zöldpaszulyleves is cukorral van, egy kis cukrot teszünk mindenbe. És nagyon lassú tűznél az megkocsonyásodik, leszűrjük, és zöldséggel kidíszítjük. Nagyon-nagyon jó. A zsidó esküvőkön mindig volt ilyen halkocsonya. Kicsi tálkákban, üvegtányérokban mindenkinek volt egy porció hal. Ez volt a zsidó előétel. Péntek este is ettek és szombat délben is kocsonyát.

Péntek este meggyújtom a három gyertyát: egyet gyújtok a szülőkért, egyet gyújtok a családjáért, a testvéremért, a nagybátyámért [stb.], és egyet gyújtok az én családomért. Én most is tartom a húsvétot. Nincs húsvéti edényem, megmondom őszintén, csak éppen kiforrázom az edényeket. Van egy nagy vájdlingom, oda beteszem az edényeket, mindegyiket kifőzöm, azokban az edényekben főzök. De csak annyira tartom, hogy veszek egy majorságot. Valaki nekem levágja, azt én kiáztatam, besózom, úgy valamennyire tartom.

Most bemegyek Kolozsvárra ünnepekkor. Amikor bevisznek. A Bilbaum fiú [a dési zsidó hitközség egyik tagja] be szokott vinni, és olyankor bemegyek. Tartottuk a húsvétot itt, Désen, amíg élt a férjem, és elmondta a szédert [levezette a széderestét]. Miután meghalt a férjem [1994-ben], azután is tartottuk, de már nem mondtak fel szédert [nem volt, aki vezesse a széderestét]. Épp csak megettük a tojást, megittunk egy kis bort, és akkor azt mondtuk, hogy ennek nincs semmi értelme. Már nincs zsidóság Désen. Kipusztult. Voltak nagyon vallásos emberek Désen, nagyon szépen tartották az imádkozásokat. Meghaltak, kihaltak. Ez a generáció, ez már pusztulásnak van kitéve. Már öregek mind. Most meghalt Bilbaumné. Még vagyok én és Motlai Ella mint nő. És még van egy zsidó nő, akinek az apja-anyja zsidó volt, de a szülők se tartottak semmit, úgyhogy nem tud semmit a zsidóságról, nem tart semmit. Úgyhogy csak én és Ella, amit tudunk a zsidóságról. Férfiak közül van Hirsch – akinek a zsidó hitközségnél dolgozik a felesége, román, Livia –, az tud, az egy vallásos családból származik, és Farkas [Farkas József, a Centropa készített vele is interjút. – A szerk.], ő is egy vallásos családból származik. Ők ketten, akik tudják, hogy mi a zsidóság, hogy mi a zsidó háztartás. De Farkasnak is, Hirschnek is a felesége nem zsidó, úgyhogy otthon már nincs zsidóság. A zsidóságot az asszony tartja fenn a házban.

Könnyebb sokkal az élet most [1989 után] [lásd: az 1989-es romániai forradalom], nincs gondod, hogy kimész, és nem kapsz kenyeret, nem kapsz ezt, nem kapsz azt. Szóval nincs semmi gondom, hogy őszinte legyek, van olaj, van cukor, van mindenem a házban. Csak az orvosi ellátás nagyon rossz, nagyon-nagyon rossz. De egy öregember nem tudja felfogni a változást, a fiatalság másképp éli meg, és az öregek másképp. Az öregeknek egész más az életük, mint a fiataloknak. Ma kéne fiatal lenni. Ma jobb a fiataloknak, százszor, mint volt. Nagyon sok minden változott meg, nagyon sok, és nagyon nagy előnyük van.

Ha élne a férjem, nagyon jól lennének. Neki nagyon nagy nyugdíja volt, volt ötven éve. És én nem vettem az ő nyugdíját, veszem az én nyugdíjamat, és az nagyon kicsi [A férje után nem kap semmi pénzt. – A szerk.]. Mindenki azt mondta: „Hát azért dolgoztál te is.” De nekem nem volt, csak húsz évem, mert az én lányom sajnos nagyon beteg volt, mindig volt nagyon sok problémám, és nem mentem dolgozni. Segít a hitközség még, segít a fiam is, a lányom is egy-egy kicsit, abból élék.